

УДК 351.862.4

Майстро Р.Г.*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та маркетингу
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»***Полозова Т.В.***доктор економічних наук, доцент,
завідувач кафедри економічної кібернетики
та управління економічною безпекою
Харківського національного університету радіоелектроніки*

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

AREAS OF IMPROVEMENT OF GOVERNMENT REGULATION ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто сутність, складники та чинники економічної безпеки України. Визначено, що до загроз економічної безпеки України належать корупція, недосконалість концепції та системи економічної безпеки, низький рівень науково-технічного потенціалу, зростання рівня бідності, високий рівень безробіття, зростання «тіньового» сектору економіки, високий рівень корупції у державно-управлінській сфері, недосконалість законодавства у сфері економічних відносин та механізмів формування економічної політики, низький рівень заробітної плати. Також загрозами економічній безпеці є низький рівень інвестиційних надходжень в економіку держави, ризики негативного впливу на національну економіку світових фондових, фінансових та валютних ринків, високий рівень зовнішнього боргу. Досліджено показники соціально-економічного розвитку України, які свідчать про те, що макроекономічні показники мають позитивну тенденцію зростання. Динаміка зміни більшості макроекономічних показників свідчить про збільшення, хоча й повільними темпами, рівня фінансово-економічної безпеки України. Запропоновано напрями вдосконалення державного регулювання економічної безпеки України в сучасних умовах.

Ключові слова: економічна безпека, державне регулювання економічної безпеки, макроекономічні показники, вдосконалення, національна економіка.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены сущность, составляющие и факторы экономической безопасности Украины. Определено, что к угрозам экономической безопасности Украины относятся коррупция, несовершенство концепции и системы экономической безопасности, низкий уровень научно-технического потенциала, рост уровня бедности, высокий уровень безработицы, рост «теневое» сектора экономики, высокий уровень коррупции в государственно-управленческой сфере, несовершенство законодательства в сфере экономических отношений и механизмов формирования экономической политики, низкий уровень заработной платы. Также угрозами экономической безопасности являются низкий уровень инвестиционных поступлений в экономику государства, риски негативного влияния на национальную экономику мировых фондовых, финансовых и валютных рынков, высокий уровень внешнего долга. Исследованы показатели социально-экономического развития Украины, которые свидетельствуют о том, что макроэкономические показатели имеют положительную тенденцию роста. Динамика изменения большинства макроэкономических показателей свидетельствует об увеличении, хотя и медленными темпами, уровня финансово-экономической безопасности Украины. Предложены направления совершенствования государственного регулирования экономической безопасности Украины в современных условиях.

Ключевые слова: экономическая безопасность, государственное регулирование экономической безопасности, макроэкономические показатели, усовершенствование, национальная экономика.

ANNOTATION

The article deals with the essence, components and factors of economic security of Ukraine. It is determined that economic security is a state of national economy in which protection of national interests is ensured, resistance to internal and external threats, ability to develop and protect the vital interests of people, society and the state. Economic security is one of the components of national security, which also covers defense, energy, environmental security, and so on. It was investigated that the economic security components of the country include economic independence, stability and stability of the national economy, the ability to self-development and progress. It is determined that corruption, the imperfection of the concept and the system of economic security, the low level of scientific and technical potential, the growth of poverty, high unemployment, the growth of the "shadow" sector of the economy, the high level of corruption in the public administration, and imperfection of corruption are among the threats to Ukraine's economic security. legislation in the sphere of economic relations and mechanisms of formation of economic policy, low wages. Also, the threats to economic security are the low level of investment income in the state economy, the risks of negative impact on the national economy of world stock, financial and foreign exchange markets, and the high level of external debt. The indicators of socio-economic development of Ukraine have been researched, which testify that Ukraine's macroeconomic indicators have a positive tendency for growth. The dynamics of the change in most macroeconomic indicators indicates an increase, albeit at a slow pace, of the level of financial and economic security of Ukraine. The directions of improvement of state regulation of economic security of Ukraine in the modern conditions are proposed. It is determined that Ukraine's level of economic security requires huge investments and new jobs. During the last five years, positive steps have been taken in this direction. It was investigated that in the rating of the World Bank Doing business Ukraine for five years has risen to sixty one step. In 2018, laws were adopted that directly affect the improvement of the investment climate: on privatization; finally abolished the notorious currency decree, which was already 25 years old; currency law passed; about limited liability companies.

Key words: economic security, state regulation-economic security, macroeconomic indicators, improvement, national economy.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасний рівень економічної безпеки України, неподоланність таких системних загроз, як корупція й тінізація економіки, нові виклики українському суспільству, що спричинені війною на сході країни та анексією Криму, цифровізація господарських

операцій засвідчують, що теоретико-методологічні положення у сфері економічної безпеки потребують удосконалення, а конкретні механізми її досягнення – підвищення ефективності. До того ж нормативно-правове, організаційне, інституційне забезпечення економічної безпеки Україні також не є досконалим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Численними є публікації з дослідження економічної безпеки країни, вивчення окремих її складників. Серед вітчизняних учених фундаторами даного наукового напрямку є Я. Жаліло, В. Гець, Я. Белінська, О. Собкевич та ін. Однак чимало питань стосовно напрямів удосконалення державного регулювання економічної безпеки України в сучасних умовах залишаються недостатньо дослідженими.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення напрямів удосконалення державного регулювання економічної безпеки України в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Економічна безпека – це такий стан національної економіки, за якого забезпечуються захист національних інтересів, стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, здатність до розвитку та захищеність життєво важливих інтересів людей, суспільства, держави. Економічна безпека є однією зі складових частин національної безпеки, яка охоплює також оборону, енергетичну, екологічну безпеку тощо [1].

До складників економічної безпеки країни належать:

1. Економічна незалежність.
2. Стійкість і стабільність національної економіки.
3. Здатність до саморозвитку і прогресу.

Економічна незалежність як складник економічної безпеки забезпечується через можливість здійснення державного контролю над національними ресурсами та спроможність використовувати національні конкурентні переваги для забезпечення рівноправної участі у міжнародній торгівлі. Стійкість і стабільність національної економіки передбачає захист усіх форм власності, створення гарантій для ефективної підприємницької діяльності, стримування дестабілізуючих чинників. Спроможність самостійно реалізовувати і захищати національні економічні інтереси, здійснювати постійну модернізацію виробництва, ефективну інвестиційну та інноваційну політику, розвивати інтелектуальний і трудовий потенціал країни характеризує здатність до саморозвитку та прогресу.

Виходячи із ситуації в українській економіці, а також із тенденцій, які спостерігаються в процесі її реформування, можна виділити такі внутрішні та зовнішні загрози економічній безпеці України.

Внутрішні загрози:

- недосконалість концепції та системи економічної безпеки;

- низький рівень науково-технічного потенціалу;

- високий рівень зношеності матеріально-технічної бази багатьох економічних галузей;

- надто різка диференціація у доходах та споживанні населення, зростання рівня бідності, високий рівень безробіття;

- негативна, антисоціальна політика у сфері приватизації, що призводить до значного зниження вартості об'єктів приватизації;

- зростання «тіньового» сектору економіки;

- високий рівень корупції у державно-управлінській сфері;

- недосконалість законодавства у сфері економічних відносин та механізмів формування економічної політики;

- низький рівень заробітної плати, відсутність мотивації до праці тощо.

Зовнішні загрози:

- низький рівень інвестиційних надходжень в економіку держави;

- значна частка сировинного експорту у зовнішньоекономічній діяльності та втрата традиційних ринків збуту;

- залежність України від імпорту продовольчих товарів, товарів повсякденного попиту, технологічної продукції стратегічного значення;

- скуповування іноземними фірмами підприємств України з метою усунення їх як із зовнішніх, так і внутрішніх ринків збуту;

- ризики негативного впливу на національну економіку світових фондових, фінансових та валютних ринків;

- високий рівень зовнішнього боргу тощо.

Для досягнення відповідного рівня економічної безпеки необхідне формування такої державної політики, що відповідає сучасним внутрішнім та зовнішнім викликам в Україні. У зв'язку із цим невідкладними завданнями для органів державного управління є забезпечення макроекономічної стабільності країни шляхом підвищення стійкості фінансового сектору, відновлення економічної активності суб'єктів господарювання, підвищення споживчої активності та поліпшення споживчих очікувань домогосподарств [4].

Аналіз останніх показників соціально-економічного розвитку України, які оприлюднено Державним комітетом статистики України (за підсумками січня-листопада 2018 р.), свідчить про те, що макроекономічні показники України мають позитивну тенденцію зростання (табл. 1 та 2).

Динаміка зміни більшості вищенаведених макроекономічних показників свідчить про збільшення, хоча й повільними темпами, рівня фінансово-економічної безпеки України.

Так, аналіз даних таблиць свідчить, що відбулося підвищення таких показників, як номінальна та реальна заробітна плата. Реальний ВВП у третьому кварталі 2018 р. зріс на 2,8%, також відбулося зростання величини інвестицій, обсягу промислової та сільськогосподарської продукції. Негативними є переважання імпорту над експортом та наявність високої інфляції, що

Таблиця 1

Основні показники соціально-економічного розвитку України [2]

Показники	Фактично за січень-листопад 2018 р.	Темпи зростання (зниження), %			січень-листопад 2017 р. до січня-листопада 2016 р.
		листопад 2018 р. до		січень-листопад 2018 р. до січня-листопада 2017 р.	
		жовтня 2018 р.	листопада 2017 р.		
Середньомісячна заробітна плата одного працівника : номінальна, грн	8711	99,4	122,5	125,3	137,1
реальна, %	x	98,0	111,4	112,8	119,1
Заборгованість із виплати заробітної плати – усього ¹ , млн. грн	2819,4	97,8	109,2	x	128,8
Кількість зареєстрованих безробітних на кін. періоду, тис. ос.	301,0	x	97,4	x	x
Індекс споживчих цін	x	101,4	110,0	111,1	114,5
Індекс цін виробн. пром. продукц.	x	101,7	116,5	117,8	127,5
Обсяг реалізованої промислової продукції ² , млн. грн	2030482,6	x	x	x	x
Індекс промислової продукції	x	97,9	99,1	101,6	100,5
Обсяг сільськогосподарської продукції, млн. грн	713705,0	x	x	x	x
Індекс сільськогосподарської продукції	x	20,7	92,4	108,2	97,2
Обсяг виконаних будівельних робіт, млн. грн	114982,7	x	x	x	x
Індекс будівельної продукції	x	100,4	101,1	106,3	126,5
Експорт товарів та послуг, млн. дол.	38797,82	116,63	110,14	110,32	120,92
Імпорт товарів та послуг, млн. дол.	46747,62	109,23	122,44	117,02	128,02
Сальдо (+, -), млн. дол.	-7949,82	x	x	x	x
Оборот роздрібною торгівлю, млн. грн	829363,4	101,2	105,6	106,2	108,0
Вантажооборот, млн. т/км	303747,7	96,6	92,7	97,0	106,1
Пасажирооборот, млн. пас. км	96140,8	92,7	102,0	105,4	107,8

Примітка. Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях. 1 Станом на 1 грудня, 2 Дані за січень-жовтень, 3 Жовтень 2018 р. у % до вересня 2018 р., 4 Жовтень 2018 р. у % до жовтня 2017р.

Таблиця 2

Основні макроекономічні показники розвитку України [2]

Показники	Січень-листопад 2018 р.
<i>До відповідного періоду попереднього року:</i>	
Реальний ВВП (IV квартал 2018 р.)	+2,8%
Обсяг промислової продукції	+1,6%
Валова продукція сільського господарства	+8,2%
Капітальні інвестиції (січень-вересень 2018 р.)	+19,9%
Експорт товарів та послуг (9 місяців 2018 р.)	+9,3%
Імпорт товарів та послуг (9 місяців 2018 р.)	+15,0%
Оборот роздрібною торгівлі	+6,2%
Реальний наявний дохід населення (III квартал 2018 р.)	+ 10,0%
Реальна заробітна плата	+ 12,8%
<i>Листопад до грудня попереднього року:</i>	
Індекс цін виробників промислової продукції	+ 8,9%
Індекс споживчих цін	+ 14,6%

відображена індексом промислових цін (+8,9%) та індексом споживчих цін (+14,6%).

Однак наявні темпи росту в 2018 р. не задовольняють вимог сучасної економіки для досягнення необхідного рівня економічної безпеки держави. Механізм державного управління фінансово-економічною безпекою України в сучасних умовах потребує не тільки застосування, а й відповідного вдосконалення за такими напрямками [3; 4]:

1. Забезпечення прийняттого рівня інфляції (до 10%) та збереження низької інфляційного середовища шляхом:

- запобігання різким валютно-курсовим коливанням;
- зниження процентних ставок як складника витрат на виробництво продукції та надання послуг;
- використання практики держзамовлення та формування державних резервів для впливу на ринкову кон'юнктуру;
- заохочення конкуренції у сфері роздрібною торгівлі та недопущення монополізації роздрібних ринків;
- здійснення прозорої та контрольованої тарифної політики;
- стимулювання видів економічної діяльності, пов'язаних з імпортозаміщенням та енергозбереженням.

2. Збереження валютно-курсової стабільності, припинення панічних очікувань та валютних спекуляцій шляхом:

- підвищення прозорості процесу курсування завдяки регулярному оприлюдненню середньострокового плану дій НБУ у сфері валютної політики та звітування про його ефективність;
- диверсифікації складу міжнародних резервів НБУ;
- удосконалення важелів нейтралізації спекулятивних настроїв на готівковому валютному ринку;
- подальшого розвитку й упровадження в обіг інструментів страхування валютних ризиків;

- концентрації зусиль на зниженні доларизації грошового обігу та збільшенні частки безготівкових розрахунків [4].

3. Підвищення стійкості банківської системи та активізація кредитування шляхом:

- розвитку інструментів рефінансування та управління ліквідністю банківської системи на основі зміцнення ринкових засад функціонування міжбанківського кредитного ринку;
- визначення стратегії діяльності державних фінансових установ і організацій, у формуванні капіталу яких взяла участь держава;
- підвищення прозорості діяльності банківської системи (розвиток кредитних бюро, рейтингових агенцій та запровадження вимоги до обов'язкового рейтингування тощо);
- усунення накопичених дисбалансів банківських активів і пасивів (термінових і валютних), вирішення проблеми «поганих» активів;
- диверсифікації внутрішньої ресурсної бази банків;
- законодавчого врегулювання колекторської діяльності;
- створення єдиної державної інформаційної системи зі збору, накопичення та оброблення даних щодо кредитної історії позичальників (Державного реєстру кредитних історій) для зниження ризиків процесу кредитування.

4. Стабілізація українського фінансового ринку та протидія депресивним тенденціям шляхом:

- зниження регулятивних витрат і сприяння розвитку конкурентних засад фінансового ринку;
- стимулювання процесів капіталізації та консолідації;
- розширення внутрішнього попиту на довгострокові інвестиційні фінансові інструменти, насамперед за рахунок залучення до обігу заощаджень населення (шляхом випуску акцій, корпоративних облігацій, розвитку механізмів страхування та гарантування тощо);
- створення механізмів протидії спекулятивному впливу внаслідок припливу коштів нерезидентів;

- спрямування систем розкриття інформації та регулювання на виявлення та мінімізацію ризиків, властивих позабіржовим фінансовим продуктам і сегментам ринку;

- формування нормативно-законодавчої бази для виявлення, кваліфікації та запобігання неліцензованій діяльності на фінансовому ринку («фінансові піраміди», безліцензійні керуючі компанії, брокери та ін.) [4].

Для досягнення високого рівня економічної безпеки Україна потребує колосальних інвестицій і нових робочих місць. За останні п'ять років відбулися позитивні кроки у цьому напрямі.

Так, у рейтингу Всесвітнього банку Doing business Україна за п'ять років піднялася на 61 сходинку. У 2018 р. прийнято закони, які безпосередньо впливають на поліпшення інвестиційного клімату: про приватизацію; про валюту; про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю; нарешті скасовано сумнозвісний валютний декрет, якому було вже 25 років.

Інвестори помітили результати антикорупційної стратегії, такі як впровадження ProZorro, яку визнали найпрозорішою у світі системою державних закупівель; електронне автоматичне відшкодування ПДВ; очищення від корупції газового сектору; початок створення Вищого антикорупційного суду тощо. У шість мільярдів доларів щорічно оцінюють експерти економічний ефект від цих антикорупційних заходів [3].

Отже, є надія, що іноземні інвестори вірять у перспективу нашої країни і створюють тут нові робочі місця. Це позитивна тенденція, яку необхідно посилити. Один із таких кроків – необхідність ухвалення закону про податок на виведені капітал, який підтримує саме українського виробника та стимулює вкладати у виробництво. Також на часі є прийняття законів про концесії, про процедуру банкрутства, про бізнес-омбудсмена, про посилення персональної відповідальності працівників контролюючих органів.

Окрім того, ефективне управління економічною безпекою України в сучасних умовах потребує вдосконалення за такими напрямками:

1. Дерегуляція підприємницької діяльності та мотивація бізнесу до розвитку.

2. Розвиток внутрішнього ринку та стимулювання імпортозаміщення.

3. Створення інвестиційно привабливого середовища та стимулювання інвестиційної діяльності за допомогою системи взаємоузгоджених дій у площині грошово-кредитного, фіскального, організаційно-управлінського регулювання.

4. Оптимізація фіскальної політики в умовах жорстких бюджетних обмежень.

5. Сприяння експортерам та зміцнення їхньої конкурентоспроможності [3–5].

Слід зазначити, що для досягнення необхідного рівня економічної безпеки України необхідне посилення уваги відповідних органів державного управління до спрямування акумульованих у державному бюджеті України коштів на цілі переважно економічного розвитку

та забезпечення фінансового його складника, проведення дієвих економічних та адміністративних реформ, пов'язаних із детінізацією економіки та боротьбою з корупцією [4].

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, для забезпечення економічного зростання економіки України та досягнення необхідного рівня економічної безпеки необхідне здійснення стимулюючої монетарної політики держави, збільшення розмірів кредитування реального сектору економіки, особливо довгострокового. Пріоритетним напрямом підвищення економічної безпеки є створення сприятливих умов для притоку інвестицій в економіку України, що пов'язано з поліпшенням кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової, інвестиційної політики. Уряд України повинен зосередити увагу на внутрішніх реформах, які допоможуть вирішити проблеми з корупцією та монополізацією ринків.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Аналіз національної економіки. Економічна безпека: сутність, чинники, критерії. URL: <https://library.if.ua/book/62/4501.html> (дата звернення: 05.01.2019).
2. Основні макроекономічні показники за січень-листопад 2018 року. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 09.01.2019).
3. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2018 році : Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. URL: <https://www.president.gov.ua/news/poslannya-prezidenta-ukrayini-do-verhovnoyi-radi-ukrayini-pr-49726/> (дата звернення: 12.01.2019).
4. Майстро С.В. Напрями удосконалення механізму державного управління фінансово-економічною безпекою України в сучасних умовах. *Актуальні проблеми державного управління*. 2015. Вип. 1. Ч. 46. С. 210–218.
5. Перспективи економіки України в умовах глобальної макроекономічної нестабільності. Київ, 2012. С. 1–43.

REFERENCES:

1. Analiz natsionalnoi ekonomiky. Ekonomichna bezpeka: sutnist, chynnyky, kryterii. URL: <https://library.if.ua/book/62/4501.html> (data zvernennia: 5.01.2019).
2. Osnovni makroekonomichni pokaznyky za sichen-lystopad 2018 roku. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (data zvernennia: 9.01.2019).
3. Pro vnutrishnie ta zovnishnie stanovyshche Ukrainy v 2018 rotsi: Shchorichne Poslannia Prezidenta Ukrainy do Verkhovnoi Rady Ukrainy URL: <https://www.president.gov.ua/news/poslannya-prezidenta-ukrayini-do-verhovnoyi-radi-ukrayini-pr-49726/> (data zvernennia: 12.01.2019).
4. Maistro S.V. (2015). Naprjamy udoskonalennja mekhanizmu derzhavnogho upravlinnja finansovo-ekonomichnoju bezpekoju Ukrainy v suchasnykh umovakh [Areas of improvement of state management of financial and economic security of Ukraine in modern conditions]. Aktualni problemy derzhavnogho upravlinnja, vol. 1, no. 46, pp. 210–218.
5. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen (2012). Perspektyvy ekonomiky Ukrainy v umovakh globalnoji makroekonomichnoji nestabilnosti. [Prospects of the Ukrainian economy in the conditions of global macroeconomic instability]. Kyiv : NISD.